

Adam Musiałowski

NIESPOKOJNE LATA
PIENIĄDZ NA POGRANICZU KRÓLESTWA POLSKIEGO
I ZAKONU KRZYŻACKIEGO W LATACH 1410-1466

ABSTRAKT Przedmiotem artykułu jest analiza 46 skarbów monet odkrytych na terenach konfliktów zbrojnych Królestwa Polskiego oraz Zakonu Krzyżackiego. W jej efekcie stwierdzić można, że napięcia te nie miały znaczącego wpływu na wzajemne relacje gospodarcze obu krajów oraz na obieg pieniężny na tym terenie. Struktura skarbów monet wskazuje, iż odzwierciedlają one potrzeby ekonomiczne obu stron.

Słowa kluczowe: Królestwo Polskie, Zakon Krzyżacki, skarby monet

ABSTRACT An analysis of 46 coin hoards discovered in the border area of the Kingdom of Poland and the Teutonic Order inclines one to the belief that the series of military conflicts between these two states had no significant impact on their economic relations or on monetary circulation. The structure of the hoards reflects the material possessions of the local population, as well as their needs as consumers on both sides of the frontier.

Key words: Kingdom of Poland, Teutonic Order, coin hoards

Kształt granicy polsko-pruskiej wykrystalizował się po zajęciu Pomorza Gdańskiego przez Krzyżaków w 1309 r.¹ W latach późniejszych niejednokrotnie dochodziło do jej przesunięcia, tak w jedną, jak i w drugą stronę, na drodze podboju czy też zastawu. Dotyczyło to głównie ziemi dobrzyńskiej, wschodnich Kujaw i północnych obszarów Mazowsza. Możemy przyjąć, iż w okresie, którego dotyczą prezentowane rozważania, biegła ona (Mapa 1) od środkowej Gwdy na zachodzie, dalej na wschód na północ Sępólna i Bydgoszczy a na południe od Torunia, Brodnicy i Nidzicy w części środkowej, kończąc swą linię na północ od Rajgrodu.

Ziemie obu państw przez cały okres były silnie powiązane gospodarczo. Głęboka współzależność ekonomiczna zarysowała się w latach późniejszych. Na Mazowsze i Kujawy a w mniejszym stopniu do Wielkopolski docierali zakonni urzędnicy – szafarze, dokonując m.in. zakupów poważnych ilości drewna i popiołu, zboża i bydła. Stosowali przy tym na szeroką skalę system pożyczek, uzależniając pod względem finansowym miejscowych kupców i producentów. W ślad za nimi podążali kupcy wielkich i mniejszych miast pruskich. Druga strona – polska,

nastawiona była głównie na odbiór towarów importowanych: soli, śledzi, sukien².

Czy wojna 1409-1411 wpłynęła na zmianę relacji gospodarczych? Pamiętajmy, że po Grunwaldzie nie ustały konflikty między stronami. Lata 1412-1414, 1422, 1431-1435 przyniosły ponowne spustoszenia na obszarach obu państw (zwłaszcza po stronie zakonnej)³. Gospodarka wymagała zaś spokoju. Starano się temu zaradzić. W zawartych między stronami umowach prawno-politycznych poważną rolę odgrywały klauzule dotyczące obecnego stanu. Postanowienia traktatów z lat 1411, 1415, 1422, 1424, jak również ostatniego z nich – pokoju brzeskiego z 1435 r., zapewniały pełną swobodę handlu łędem i wodą dla kupców obu stron. Dodatkowo wprowadzały nowe uzupełnienia powiązane z właściwą w danym czasie sytuacją. Przede wszystkim chodziło o uwolnienia kupców polskich od opłat celnych, ustanawianych czasowo przez władze krzyżackie w portach pruskich (głównie od cła funtowego) oraz wykupienie od zakonu licencji na wywóz zboża.

² Szerzej o powiązaniach gospodarczych Królestwa Polskiego i Zakonu Krzyżackiego zob. Biskup 1987: 18-81; Musiałowski 2008: 95-116.

³ Biskup 2009: 234-254.

¹ Tandecki 2009: 105-109.

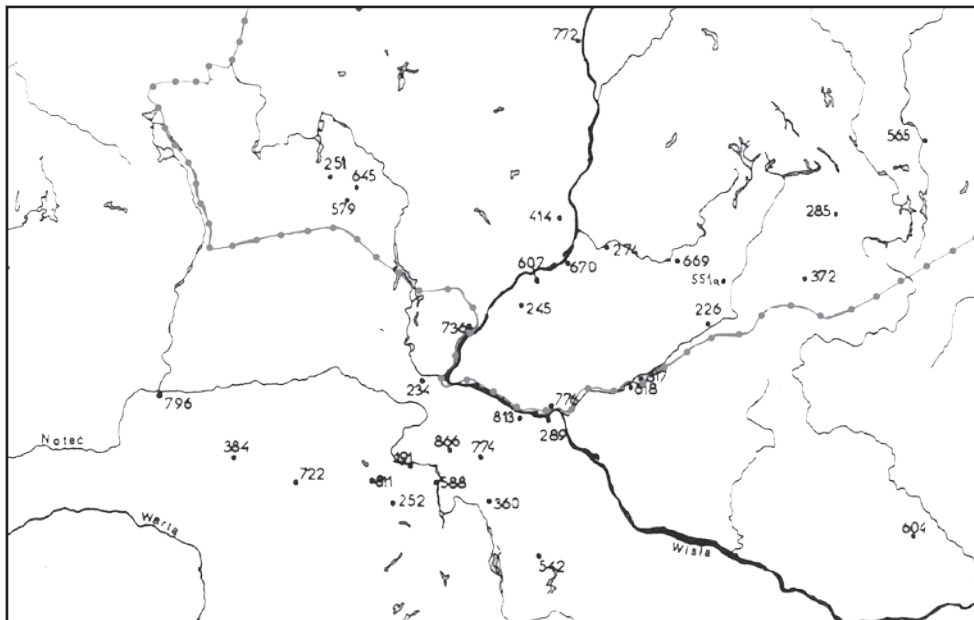

Fig. 1. Mapa znalezisk monet na granicy polsko-krzyżackiej (●—● granica)

Przyjrzyjmy się w jakim stopniu zarejestrowane skarby z tych lat oddają ówczesną rzeczywistość. Dla większego zobrazowania stanu rzeczy ramy chronologiczne zostały przekroczone. Analizie poddano zespoły zdeponowane zarówno przed 1410, jak i po 1466 r. Ogółem analizie poddanych zostało 46 skarbów.

Na posiadłościach ziem polskich przed 1410 r. odnotowanych zostało 6 skarbów. Tylko jeden z nich, z okolic Ujścia (gm. Ujście), wypełniony był w całości monetą polską, półgroszami koronnymi i lwowskimi Władysława Jagiełły. Kolejne dwa, z Bydgoszczy i Sępólna Krajeńskiego (gm. Sępólno Krajeńskie), zawierały monety zakonne – półskojce, szelągi i kwartniki. Pozostałe trzy były mieszane. Tylko w jednym z nich, z Wenecji (gm. Żnin) zabrakło monet krzyżackich. Liczący ok. 1000 sztuk zespół zawierał drobne monety polskie (denary) od Ludwika Węgierskiego po Władysława Jagiełłę oraz w większości nieokreśloną liczbę monet śląskich, węgierskich i groszy praskich. W pozostałych dwóch – Topola (gm. Rojewo) i Złotniki Kujawskie (gm. Złotniki Kujawskie) – emisje polskie stanowią ułamek 1%, dominują natomiast monety zakonne od 52-75%.

Znaleziska skarbów z tego okresu po stronie zakonnej prezentują się znacznie skromniej. Znamy tylko 2 zespoły zdeponowane po 1407 r. w Ostrowitem (gm. Chojnice) i Chełmie (gm. Chełmno). Obydwa składały się wyłącznie z monety miejscowej, szelągów od Winrycha von Kniprode po Ulryka von Jungingen.

Ilość skarbów z czasów zawieruchy wojennej 1410-1466 (z przerwą po pokoju brzeskim) jest znaczne obfitsza. Ilość znalezisk po obu stronach granicy jest prawie proporcjonalna, choć w wielu

wypadkach brak nam dokładnych informacji o wzajemnych proporcjach. Monety polskie w 13 skarbach odkrytych na polskich terenach samodzielnie wystąpiły jedynie trzykrotnie. W Sadłogoszczy (gm. Barcin) były to półgrosze koronne i lwowskie (154:4) Władysława Jagiełły. Z dwóch pozostałych, Niegibalic (gm. Bytów) i Kamienicy (gm. Wągrowiec), mamy bardzo ogłędne informacje: *znanych 5 denarów Wł. Warneńczyka, czy też widziano 1 monetę K. Jagiellończyka*.⁴ Monety zakonne zdeponowane zostały tylko w Pracze (gm. Golub-Dobrzyń) i Bydgoszczy. W pierwszym zespole wśród 410 sztuk znajdowały się emisje Winrycha von Kniprode, Michała Kuchmeistra i Pawła von Russdorf. Skarb bydgoski miał podobny zestaw, ale nieznaną pozostaje jego wielkość. Przewagę utrzymują skarby mieszane. W zespole, ze Ślesina (gm. Ślesin), pieniądz polski (głównie denary Władysława Warneńczyka) stanowił prawie 100% zawartości z niewielką domieszką kwartingów Zygmunta Luksemburskiego. W 7 depozytach była to mieszanina (nie zawsze o znanych proporcjach) monet polskich, zakonnych, czeskich i węgierskich. W dwóch skarbach, Sępólno Krajeńskie (gm. j.w.) i Płońsk (gm. miejska), liczba monet krzyżackich przekroczyła 90%.

Z terenów państwa zakonnego znanych jest 17 skarbów. W ośmiu z nich emisje miejscowe stanowiły 100% zespołu. W pozostałych monety polskie nie przekroczyły nigdy 10%; były to głównie szelągi nowo otwartych po 1457 r. mennic w Toruniu i Gdańsku oraz jeden szeląg stanów ziem pruskich z lat 1454-1457. Tylko w jednym skarbie, z Nowego

⁴ Kubiak 1998: odpowiednio nr 542 i 384.

Miasta Lubawskiego (m. powiatowe), datowanego po 1430 r. (nie wykluczam możliwości, iż zespół ten zdeponowano w związku z wojną 1431-1435), moneta obca wystąpiła samodzielnie. Były to złote emisje węgierskie, senatu rzymskiego, weneckie oraz ich anonimowe imitacje lewentyńskie⁵.

Struktura ostatnich grup znalezisk, datowanych po drugim pokoju toruńskim, kiedy to zaszły znaczne zmiany na mapie politycznej dawnych ziem zakonnych, nie wskazuje, że zaszły zasadnicze zmiany w obiegu. Na obszarach polskich

samodzielnie emisje Jagiellonów wystąpiły tylko dwukrotnie i to w ilościach, których obecnie nie da się określić. W skarbach mieszanych monety zakonne stanowią ponad 60% zespołów; ilość monet obcych określić można na ułamek 1%.

Dwa skromne skarby z terenów byłego już władztwa krzyżackiego dają podobny obraz. W Toruniu, co nie dziwi, zdeponowane zostały jedynie monety zakonne, ale już w Chojnicach (gm. Chojnice) monety polskie, a właściwie miejskie Prus Królewskich, stanowiły ponad 50%.

Szczegółowy obraz zarejestrowanych skarbów przedstawiają poniższe tabele⁶:

ziemie Korony Królestwa Polskiego

Miejscowość	monety polskie	monety zakonne	inne	%
do 1410				
Topola (774) po 1382 r. znanych 326	Kazimierz Wielki – kwart. (2)	Winrich v. Kniprode – półsk. (32), szel. (117), kwart. (19) Konrad Zöllner – szel. (4)	Czechy, Jan Luksemburski – Waclaw IV – gr. praskie (152)	polskie – 0,61% zakonne – 52,76% inne – 46,63%
Bydgoszcz (234/V) po 1393 r. ok. 90, n. 63	-	Winrich v. Kniprode – półsk. (4), szel. (34), kwart. (4) Konrad v. Jungingen – szel. (21)	-	zakonne – 100%
Ujście ok. (796) po 1394 r. znanych 404	Władysław Jagiełło – półgr. kor. 402 półgr. lwowskie 2	-	-	polskie – 100%
Złotniki Kuj. (866) po 1396 r. 254	Władysław Jagiełło – półgr. kor. 2	Winrich v. Kniprode – półsk. (15), szel. (138), kw. (1) Konrad Zöllner – szel. (1) Konrad v. Jungingen – szel. (36) Konrad ? – p szel. (1)	Czechy, Waclaw II – Waclaw IV – gr. praskie (59) Miśnia gr (1)	polskie – 0,79% zakonne – 75,19% inne – 23,62%
Wenecja (811) po 1396 r. ok. 1000 monet	Ludwik Węgierski lub Jadwiga – den. miejskie (80+) Jadwiga – den. kor. (80) Władysław Jagiełło – den. kor. (x)	-	Władysław Opolski – den. (2) Czechy, Waclaw II – Waclaw IV – gr. praskie (x) Morawy, Jodok – den. I Flandria, Ludwik I lub II – den. (1)	-

⁵ O naśladownictwach dukatów weneckich zob. Ives 1954.

⁶ Numery przy miejscowościach odnoszą się do pracy Kubiak 1998.

			Śląsk, ks. gł. – wlkp, Henryk I l. synowie – den. (2) księstwo ? – mon. drobne (x) Węgry, władca ? – mon. drobne (x) – nieokr. – den. (1)	
Sępólno Kraj. (633/I) XIV-XV w. 95	-	– szel. (95)	-	zakonne – 100%
1410-1466				
Inowrocław ok. (360) 1410-1430 r. zn. 565	-	-	Czechy, Karol – gr. praskie (69) – Waclaw IV – gr. praskie (493), nieokr. władca – gr. praskie (3)	inne – 100%
Sępólno Kraj. (633/III) po 1416-1460 r.? 554	Władysław Jagiełło – półgr. kor.(2), trzeciaki kor. (1)	Winrich v. Kniprode – półsk. (3), szel. (34), kwart. (134) Konrad Zöllner – szel. (1) Konrad v. Jungingen – szel. (68) Ulrich v. Jungingen – szel. (51) Heinrich v. Plauen – szel. (34) – brakteaty z lat ok.1307, 1416-1460 (220)	Czechy, Waclaw IV – gr praskie (1) Szwecja, Magnus II – obol brakt. (1) Śląsk, ks. opol. – brakt. (4)	polskie – 0,54% zakonne – 92,23% inne – 1,08%
Praczką (618) po 1422 r. ok. 500, zn. 410	-	Winrich v. Kniprode – (x) Michael Kuchmeister – (x) Paul v. Russdorf – (x)	-	zakonne – 100%
Stępushowo (722) po 1422 r. ponad 60 szt.	Władysław Jagiełło – (x)	Michael Kuchmeister – (x) Paul Russdorf – (x)	Czechy, Waclaw IV – gr. praskie (x)	-
Dybowo (289) po 1422 r. ilość nieznaną	-	Michael Kuchmeister – (x) Paul v. Russdorf – (x)	Węgry, Z. Luksemburski – dukaty (x)	-
Bydgoszcz (234/III) po 1422 r. ilość nieznaną	-	Ulrich v Jungingen – (x) Heinrich v. Plauen – (x) Michael Kuchmeister – (x) Paul v. Russdorf – x	-	-

Rąbczyn (654) po 1431 r. znaczna ilość	Władysław Jagiełło – półgr. kor. (x)	Michael Kűchmeister – (x) Paul v. Russdorf – (x)	-	-
Sadłogoszcz (674) po 1431 r. 151	Władysław Jagiełło – półgr. kor. – (147), półgr. lwow. (4)	-	-	polskie – 100%
Niegibalice (542) po 1434 r. zn. 5	Władysław Warneńczyk – den kor. (5)	-	-	[polskie – 100%]
Kamienica (384) po 1447 r. skarb, widziano 1	Kazimierz Jagiellończyk – mon. (1)	-	-	[polskie – 100%]
Ślesin (759) po 1456 r. 2321	Władysław Jagiełło – półgr. kor. (1), den. kor. (1) Władysław Warneńczyk – den. kor. (2267) Kazimierz Jagiellończyk – den. kor. (36) - władca? – den. kor. (8)	-	Węgry, – Zygmunt Luksemburski – kwartingi (7) Banat Sewerin – ban (1)	polskie – 99, 66% inne – 0,34%
Płońsk (604) po 1457 r. 2832	Władysław Jagiełło – półgr. kor. (5), trzeciaki kor. (52) Władysław Warneńczyk – den. kor. (1) – brakt. tor. (2)	Winrich v. Kniprode – kwart. (1) Heinrich v. Plauen – szel. (2) Michael Kűchmeister – szel. (2674) Paul v. Russdorf – szel. (79) – mistrz? f. szel. (1)	-	polskie – 2,59% zakonne – 97,41%
Wielka Nieszawka (813) po 1458 r. zn. 320	-	Paul v. Russdorf – szel. (najwięcej) w. mistrz? szel. (x)	Węgry, – Zygmunt Luksemburski – dukat (1) – Ładysław Pogrobowiec – dukaty (2) – Maciej Korwin – dukat (1)	-
po 1466				
Barcin ok. (191) po 1470 r. ok. 100, zn. 28	Kazimierz Jagiellończyk – szel. elbl. (2), szel. gd. (7), szel. tor. (1)	Michael Kűchmeister – szel. (14) Paul v. Russdorf – szel. (1) Ludwig v. Erlichshausen – szel. (1) Heinrich Reffle – szel. (1)	-	polskie – 35,71% zakonne – 64,29%

Bydgoszcz (234/VI) po 1477 r. zn. 8	Kazimierz Jagiellończyk – szel. tor. (1)	Michael Kűchmeister – szel. (4) Paul v. Russdorf – szel. (1) Martin Truchsess – szel. (2)	-	[polskie – 12,5%] [zakonne – 87,5]
Chomiąza Księża (252) po 1477 r. zn. 1810	Władysław Jagiełło: półgr. kor (22), półgr. lwow. (2), trzec. kor. (4) Kazimierz Jagiellończyk: szel. elbl. (46), szel. gd. (373), szel. tor. (217)	Winrich v. Kniprode – szel. (1) Heinrich v. Plauen – szel. (1) Michael Kűchmeister – szel. (952) Paul v. Russdorf – szel. (33) Ludwig v. Erlichshausen – szel. (21) Heinrich Reuss – szel. (30) Heinrich Reffle – szel. (70) Martin Truchsess – szel. 33) w. mistrz? – szel. (5)	Czechy – Karol I – gr. praskie (1)	polskie – 36,68% zakonne – 63,26% inne – 0,06%
Pakość (588) po 1479 r. zn. 6	Władysław Jagiełło – półgr. kor. (5) Kazimierz Jagiellończyk – półgr. kor. (1)	-	-	[polskie – 100%]
Bydgoszcz (234/II) po 1492 r. kilka funtów	Władysław Jagiełło – mon. (x) Kazimierz Jagiellończyk – mon. kor. (x), mon. gd. (x), mon. tor. (x) Jan Olbracht – mon. kor. (x)	Winrich v. Kniprode – mon. (x) Michael Kűchmeister – mon. (x) Ludwig v. Erlichshausen – mon. (x)	Śląsk – ks. opol. – halerz (1)	-
Bydgoszcz (234/I) XV w. kilkaset	– den. jagiell. (x)	?	?	[polskie – 100%]?

tereny Zakonu Krzyżackiego

Miejscowość	monety zakonne	monety polskie	inne	%
do 1410				
Ostrowite (579) po 1407 r. 122	Winrich v. Kniprode – szel. (12) Konrad v. Jungingen – szel. (32) Ulrich v. Jungingen – szel. (78)	-	-	zakonne – 100%

Chelmno (245) po 1407 r. 537	Winrich v. Kniprode – Ulrich v. Jungingen – mon. (537)	-	-	zakonne – 100%
1410-1466				
Dąbrowa Królewska (274) po 1410 r. 12	– brakt. od ok. 1307- 1410/1415 (9)	Polska – brakt. (1) Mazowsze – brakt. (1) Kujawy – brakt. (1)	-	zakonne – 75% polskie – 25%
Jeglia (372) po 1410 r. 235	Winrich v. Kniprode – szel. (81), kwart. (1) Konrad v. Jungingen – szel. (94) Heinrich v. Plauen I. Hermann Gans – szel. (1) w. mistrz? – szel. (6)	-	-	zakonne – 100%
Rywałdzik (669) po 1410 r. 218	Ulrich v. Jungingen – szel. (x) Heinrich v. Plauen – szel. (x)	-	-	zakonne – 100%
Toruń (776/XII) po 1411 r. 97	Winrich v. Kniprode – kwart. (19), szel. (120) Konrad v. Jungingen (17) Ulrich v. Jungingen – (14) w. mistrz? – szel. (34)	-	Holandia – hr. Wilhelm IV (1404-1417) – ¼ gr. (1)	zakonne – 98,97 inne – 1,03
Olsztyn (565) po 1414 r. zn. 640	Winrich v. Kniprode – szel. (82), kwart. (11) Konrad Zollner – szel. (1) Konrad v. Jungingen – szel. (121) Ulrich v. Jungingen – szel. (82) Heinrich v. Plauen – szel. (221) Hermann Gans – szel. (16) Michael Kuchmeister – szel. (106)	-	-	zakonne – 100%
Toruń (766/VI) po 1414 r. 2682 + skorodowane ułamki	Konrad v. Jungingen – szel. (2) Ulrich v. Jungingen – szel. (10) Heinrich v. Plauen – szel. (2294) Hermann Gans – szel. (29) Michael Kuchmeister – (94)	-	-	zakonne – 100%

Podwiesk (607/II) po 1422 r.? zn. 26	Michael Kűchmeister – szel. (11) Paul v. Russdorf – szel. (3) – brakt. z lat 1416- 1460 (12)	-	-	zakonne – 100%
Brodnica (226) po 1422 r. zn. 49	Michael Kűchmeister – szel. (x) Paul v. Russdorf – szel (x)	-	-	zakonne – 100%
Nowe Miasto Lubawskie (551a) po 1430 r. 10	-	-	Węgry – Zygmunt Luksemburski – duk. (1) Włochy – Rzym – duk. (2) Włochy – Wenecja – duk. (6) – Orient – duk. naśl. (1)	inne – 100%
Golub-Dobrzyń (317) po 1441 r. 602	Michael Kűchmeister – szel. (383) Paul v. Russdorf – szel. (185) Konrad v. Erlichshausen – szel. (34)	-	-	zakonne – 100%
Chojnice (251/I) po 1441 r. 1180	Michael Kűchmeister – szel. (x) Paul v. Russdorf – szel. (x) Konrad v. Erlichshausen – szel. (x)	-	-	zakonne – 100%
Suponin (736; WN 2001, s. 63) 1450-1453 602	Konrad v. Jungingen – szel. (1) Michael Kűchmeister – szel. (312) Paul v. Russdorf – szel. (281) Konrad v. Erlichshausen – szel. (6) Ludwig v. Erlichshausen – szel. (1)	Władysław Jagiełło – półgr. kor. (1)	-	zakonne – 99,83% polskie – 0,17%
Raławki (645) po 1453 r. zn. 42	Michael Kűchmeister – szel. (9) Paul v. Russdorf – szel. (25) Ludwig v. Erlichshausen – szel. (6)	-	Węgry – nieokr. dukaty (2)	zakonne – 95,23% inne – 4,77%

Domkowo (285) po 1454 r.? zn. 494	Michael Kuchmeister – szel. (344) Paul v. Russdorf – szel. (103) Konrad v. Erlichshausen – szel. (3) – brakt. z lat 1416- 1460, ok. 1490-1510 (12)	Kazimierz Jagiellończyk – szel. z. pr. (1)	-	zakonne – 99,80% polskie – 0,20%
Rządź (670/I) po 1457 r. x	– mon. (x)	Kazimierz Jagiellończyk – szel. gd. (x), szel. tor. (x)	-	-
Komorsk (414) po 1457 r. zn. 122	Michael Kuchmeister – szel. (77) Paul v. Russdorf – szel. (43)	Kazimierz Jagiellończyk – szel. gd. (2)	-	zakonne – 90,16% polskie – 9,84%
Toruń (776/II) po 1457 r. zn. 4	-	Kazimierz Jagiellończyk – szel. tor. (4)	-	polskie – [100%]
po 1466 (Prusy Królewskie)				
Toruń (776/X) po 1467 r. zn. 85	Winrich v. Kniprode – półskojce (2), szel. (29), kwart. (14) Konrad Zollner – szel. (11) Konrad v. Jungingen szel. (9) Ulrich v. Jungingen – szel. (3) Heinrich v. Plauen – szel. (3) Hermann Gans – szel. – 91) Michael Kuchmeister – szel. (16) Paul v. Russdorf – szel. (1) Heinrich Reuss – szel. (1) w. mistrz? – szel. (5)	-	-	zakonne – 100%
Chojnice (251/II) po 1470 r. zn. 173	M. Kuchmeister – szel. (36) Paul v. Russdorf – szel. (6) Konrad v. Erlichshausen – szel. (1) Heinrich Reuss – szel. (4) Heinrich Reffle – szel. (4) – brakt. z l. 1416- 1460 (3)	Kazimierz Jagiellończyk – szel. elbl. (8), szel. gd. (53), szel. tor. (15), brakt. elb. (21), brakt. tor. (1)	Śląsk – ks. opol. – brakt. (10), – ks. świd. brakt. (2) – nieokr. brakt. (2)	zakonne – 30,63% polskie – 56,64% inne – 12,73%

Reasumując, stwierdzić możemy, iż konflikty zbrojne, które ciągnęły się przez blisko 40 lat nie zaważyły w decydujący sposób na stosunkach gospodarczych i obiegu pieniężnym pomiędzy obiema stronami.

Literatura

- Biskup M. 1987. *Elementy gospodarcze podłoża zjednoczenia Pomorza Wschodniego z Polską w połowie XV wieku*. W: M. Skowronek (ed.), *Kazimierz Jagiellończyk. Zbiór studiów i esejów o Polsce drugiej połowy XV wieku*. Warszawa, 18-81.
- Biskup M. 2009. *Polityka zewnętrzna zakonu krzyżackiego*. W: M. Biskup, R. Czaja (eds.), *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*. Warszawa, 234-254.
- Ives H.E. 1954. *The Venetian Gold Ducats and its Imitations*. New York.
- Kubiak S. 1998. *Znaleziska monet z lat 1146-1500 z terenu Polski: Inwentarz*, przy współudziale B. Paszkiewicz. Poznań.
- Musiałowski A. 2008. *Udział monety zakonnej i pruskiej w obiegu pieniężnym północnej Wielkopolski i Kujaw do końca XV wieku*. „Rocznik Muzeum Okręgowego w Toruniu” 17, 95-116.
- Tandecki J. 2009. *Władztwo terytorialne wielkich mistrzów (1309-1409)*. W: M. Biskup, R. Czaja (eds.), *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*. Warszawa, 105-109.

Adam Musiałowski
Muzeum Okręgowe w Toruniu
amusalowski@wp.pl